

DUBRAVKA IVŠIĆ MAJJIĆ

Kvadrilja četvrtkom u kasarni¹

Indoeuropski brojevi od jedan do deset temeljne su riječi, koje su u pravilu u svim indoeuropskim jezicima naslijeđene. Praindoeuropska riječ za ‘četiri’, **k^wetwores*, **k^wetwōr* u praslavenskome dala je *četyre, *čtyre, iz čega se razvila hrvatska riječ *četiri* te riječi za ‘četiri’ u drugim slavenskim jezicima, npr. slovenski *štírje*, ruski *четыре*, poljski *cztery*. Drugi su indoeuropski odrazi riječi za ‘četiri’ litavski *keturì*, latinski *quattuor*, grčki *τέτταρες* [*téttares*], sanskrt *catvāras*, perzijski *čār*, njemački *vier*, engleski *four*. U hrvatskome su brojne riječi koje sadržavaju naslijeđeni broj *četiri*, odnosno njegov korijen, npr. *četrdeset*, *čtvrt*, *čtvrtak*, *čtvrtina*, *čtvrtinka*, *četverokut*, *četverostih*, *četverostruk*, *četveronoške*, *raščetvoriti*, no brojne su i riječi koje u sebi skrivaju druge indoeuropske odraze za ‘četiri’.

U latinskome je odraz glavnoga broja *quattuor* ‘četiri’, rednoga *quartus* ‘četvrti’, a od istoga su korijena izvedene mnoge druge riječi, među kojima su broj *quadraginta* ‘četrdeset’, imenica *quādra*, *quādrum* ‘nešto četvrtasto, četverokut’, glagol *quādrō* ‘učiniti četvrtastim’, pridjev *quaterni* ‘po četiri’. Sve te latinske riječi imaju svoje odraze u hrvatskome, kamo su dospjele uz posredništvo romanskih i drugih europskih jezika.

Redni broj *quartus* razvio se u talijanskome u *quarto* te je u dijalektima dao riječ *kvarat* ‘čtvrtina, četvrt’, a uz posredništvo njemačkoga dao je riječ *kvarat* ‘čtvrt, dio grada’. U ženskome rodu postao je u talijanskome *quarta*, što je u hrvatskome dalo naziv za *kvartu*, jedan od glazbenih intervala. Izvedenice od latinskoga *quartus* još su i npr. *kvartet* ‘glazbeni sastav od četiri člana’ (iz talijanskoga *quartetto*), *kvartal* ‘čtvrtina godine, tromjesečje’ (iz njemačkoga *Quartal*), *kvartar* ‘najmlađe geološko razdoblje Zemlje’ (novolatinski *quartarius*, naziv potječe iz 18. st. iz podjele na četiri razdoblja).

Odraz latinskoga broja *quadraginta* ‘četrdeset’ u francuskome je *quarante*, odakle je izvedenica *quarantaine* ‘razdoblje od četrdeset dana’ koja je dala hrvatsku riječ *karantena* ‘privremena izolacija bolesnih ili potencijalno bolesnih osoba’. Redni broj *quadragēsima* (ž) ‘četrdeseti’ postao je u vulgarnolatinskome *carisma, što je u hrvatski posuđeno kao *korizma* ‘razdoblje od četrdeset dana pripreme za Uskrs’.

Latinske riječi *quādrum* ‘nešto četvrtasto, četverokut’ odnosno *quādrus* ‘četvrtast’ dale su preko talijanskoga *quadro* i njemačkoga *Quader* riječ *kvadar* ‘geometrijsko tijelo omeđeno sa šest pravokutnika’, a preko francuskoga *cadre* ‘okvir slike, kadar’ – riječ *kadar* ‘jedinica

¹ Ovaj je rad nastao u okviru projekta *Etimološki rječnik – 3. faza (EtRje3)*, koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorni su samo autori te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

filma'. Umanjenica od *quādrus* je *quadrellus, što je preko francuskoga *carreau* 'četrvtasta pločica' u hrvatskome dalo riječ *karo* 'boja igraćih karata, crveni uspravni romb', a preko španjolskoga *cuadrilla* i francuskoga *quadrille* riječi *kadrila* i *kvadrilja* 'društveni ples koji plešu po dva para zajedno'. Latinski glagol *quādrō* 'učiniti četvrtastim, napraviti što četvrtastim' preko njemačkoga *quadrieren* dao je glagol *kvadrirati*, a izvedenice glagola *quādrō* dale su još i hrvatske riječi *kvadrat* i *kvadrant*. Latinski korijen *quadr-* krije se i u riječima *eskadrila* 'osnovna taktička jedinica u vojnome zrakoplovstvu' (iz španjolskoga *escuadrilla*, izvorno 'skupina od četiri čovjeka'), razgovorno *škvadra* 'stalno društvo mlađih ljudi' (iz mletačkoga *scuadra*, izvorno 'odred ili družina vojnika'), *kare* 'komad mesa s rebarcima, kotlet' (iz francuskoga *carré*, izvorno 'četrvtast komad mesa'), *kariran* 'koji ima četverokutni uzorak' (iz njemačkoga *kariert* 'koji ima četvrtasti uzorak').

Latinski pridjev *quaterni* 'po četiri' razvio se u provansalskome u oblik *cazerna* 'skupina od četiri vojnika', što je preko francuskoga *caserne* i njemačkoga dijalektnog *Kassarn* dospjelo u hrvatski kao *kasarna*.

Grčki odrazi indoeuropskoga **k^wetwores* – *τέτταρες* [téttares] 'četiri', *τετρα-* [tetra] uočljivi su u riječima poput *tetraedar* 'četverokut' (iz grčkoga *τετράεδρον* [tetraédron]), *tetrapak* (iz njemačkoga *Tetrapak*, izvorno zaštićeno ime proizvoda, vrsta pakiranja u obliku tetraedra) ili *tetrarh* 'upravitelj četvrtine države' (iz grčkoga *τετράρχης* [tetrárkhēs]), no skriveni su i u riječima *trpeza* i *trapez*. Obje te riječi potječu od grčkoga *τραπέζα* [trapéza] 'stol', koja je složena od *τετρα-* [tetra] 'četiri' i izvedenice iz korijena **ped-* 'stopalo, noga'. Hrvatska dijalektna riječ *trpeza* odražava izvorno grčko značenje, dok je standardna riječ *trapez* u hrvatski dospjela iz grčke umanjenice *τραπέζιον* [trapézion] 'stolić' preko latinskoga *trapezium* 'trapez, četverokut s dvjema paralelnim stranicama'.

U hrvatskim govorima krije se i perzijski odraz indoeuropskoga 'četiri'. Turcizam *čarsija* 'dio mjesta u kojemu se odvija glavni trgovački i društveni život' potječe iz perzijskoga *čāršū*, što je izvorno 'trg s četirima stranama', složena od *čār* 'četiri' i *šū* 'strana'.

Pretplatite se na jedanaesto godište *Hrvatskoga jezika!*

Pretplatiti se možete putem e-adrese hrjezik@ihjj.hr ili mrežnih stranica knjige.ihjj.hr. Uplate se šalju na račun u Privrednoj banci Zagreb: HR6023400091110616363 s naznakom „za *Hrvatski jezik*”. Svi pretplatnici postaju članovi Kluba pretplatnika časopisa *Hrvatski jezik* te ostvaruju pravo na 40 % popusta na sva institutska izdanja.